

Päihdetyön seminaari 5.-6.12.2015

Tarinoita elämästä ja ihmisistä

Toteutuvatko asiakkaan oikeudet päihdepalveluissa?

Marjo Tervo päihdeasiamies

www.paihdeasiamies.fi

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry

www.ehyt.fi

päihdeasiamiestoiminta on:

- järjestöpohjaista edunvalvontaa; täydentää lakisääteistä potilas- (n 2000) ja sosiaaliasiamiesjärjestelmää (n 50)
- sos- ja terveysjärjestöissä toimii yli 20 asiamiestä
- tehtävänä tukea asiakkaita perusoikeuksien ja muiden lakisääteisten etuuksien ja oikeuksien toteutumisessa estäen siten palvelujen väliinputoamistilanteita
- riippumaton kunnista ja palvelujen tuottajista
- toimialueena koko maa
- palvelut maksuttomia asiakkaille
- Raha- automaattiyhdistyksen tuella

kohderyhmänä:

- vapaaehtoisesti päihdehoitoon ja –kuntoutukseen hakeutuvat, joilla ollut ongelmia
  - 1) hoitoon pääsyssä omassa kunnassa/ sote-alueella; palvelujen väliinputoajat
  - 2) kohtelussa
  - 3) kuntoutuksen aikaisessa sosiaaliturvassa sekä
  - 4) niihin välittömästi liittyvissä ongelmatilanteissa
- päihdeongelmaisten läheiset
- muut päihdetoimijat, jotka hoitavat asiakkaan asioita kuten kuntien, päihdehuollon laitosten sekä järjestöjen työntekijät ja vertaistoimijat

keinoina edunvalvonnassa:

- 1) asiakastyössä
  - ennakkovalvontaa neuvonta ja ohjaus sekä omatoimisuuden tukeminen pääasiassa puhelimitse ja sähköpostin välityksellä, yhteydenotot viranomaisiin ja hoitopaikkoihin
  - jälkikäteisvalvontaa tarvittaessa valituksia, muistutuksia ja kanteluja

- 2) muussa vaikuttamis- ja tiedottamistoiminnassa
  - yksittäistapausten kautta yleisempään mm viranomaiskäytäntöihin vaikuttaminen, jotta kohderyhmän tarpeet huomioitaisiin paremmin ensiasteen päätöksenteossa (lakien soveltaminen ja tulkinnat) ja hoitotilanteissa vastaavanlaisissa tapauksissa
  - yhteistyössä muiden päihdetoimijoiden kanssa, lausuntojen ja kommenttien antaminen asiakasnäkökulmasta
  - koulutus ja konsultointi sekä vierailut hoitopaikoissa sekä tiedottaminen asiakkaan oikeuksista www.paihdeasiamies.fi

oikeus sosiaaliturvaan:

- jokaiselle joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on **oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon** (PL 19 § 1 mom (lait www.finlex.fi)
  - viimesijainen toimeentulotuki ja
  - **kiireellinen hoito ovat subjektiivisia oikeuksia** esim päihtymyksen aiheuttama tajuttomuus, sekavuus, myrkytystila (THL 50 §, päivystysas.)
  - **jokaisella kunnassa oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada kiireellisessä tapauksessa yksilölliseen tarpeeseen perustuvat sosiaalipalvelut**, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu (SHL 12 §)
- julkisen vallan on turvattava **riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut siten kuin tarkemmin laissa säädetään** (PL 19 § 3 mom)
- terveydenhuoltoL, sosiaalihuoltoL, päihdehuoltoL, mielenterveysL, jne

terveydenhuoltolaki:

- kuntien on järjestettävä alueensa asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi tarpeellinen päihdetyö

Päihdetyöhön kuuluu 28 §

- 1) terveydenhuollon palveluihin sisältyvä **ohjaus ja neuvonta**, joka koskee päihteettömyyttä suojaavia ja sitä vaarantavia tekijöitä sekä päihteisiin liittyviä terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia tekijöitä sekä
- 2) **päihteiden (alkoholi, huumeet ym) aiheuttamien sairauksien tutkimus-, hoito- ja kuntoutuspalvelut**

-> terveydenhL 50 §:n perusteella **ns päivystysasetus** 10 § 3 mom: Päivystysyksikköön hakeutuneen tai sinne tuodun päihtyneen hlön hoidon tarve on arvioitava; **päihtymys ei saa estää** hoidon tarpeen arviointia tai hoidon järjestämistä; arvioitava myös potilaan päihdehuollon tarve

sosiaalihuoltolaki:

- päihdetyöllä vähennetään ja poistetaan päihteisiin liittyviä hyvinvointia ja turvallisuutta vaarantavia tekijöitä ja tuetaan päihteettömyyttä

Sosiaalihuollon päihdetyöhön kuuluu 24 §:n mukaan

- **1) ohjaus ja neuvonta**
- **2) päihteiden ongelmakäyttäjille, heidän omaisilleen ja muille läheisilleen suunnatut sosiaalihuollon erityispalvelut**
- **3) muut 14 §:n mukaiset päihteettömyyttä tukevat tai päihteiden ongelmakäytön vuoksi tarvittavat sosiaalipalvelut**
- Raskaana olevalla henkilöllä on oikeus saada välittömästi riittävät päihteettömyyttä tukevat sosiaalipalvelut (->subjektiivinen oikeus).

Päihdetyön ja mielenterveystyön toimiva kokonaisuus

Palvelurakenteesta riippumatta:

THL 28 §

Terveydenhuollossa tehtävä päihdetyö on suunniteltava ja toteutettava siten että se **muodostaa toimivan kokonaisuuden muun kunnassa tehtävän päihdetyön ja mielenterveystyön kanssa** (-> vastaavat säännökset mielenterveystyöstä 27 §)

SHL 24 §

Sosiaalihuollossa tehtävä päihdetyö on suunniteltava ja toteutettava siten että se **muodostaa toimivan kokonaisuuden muun kunnassa tehtävän päihdetyön ja mielenterveystyön kanssa** (-> vastaavat säännökset mielenterveystyöstä 25 §)

päihdehuoltolaki :

Päihdehuollon yleinen järjestämisvelvollisuus 3§

- kunnan on huolehdittava siitä, että **päihdehuolto järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää**

- yleiset sosiaali- ja terveystalvelut; tarvittaessa erityispalvelut (6 §)

- hallinnollisesti erilaisia vaihtoehtoja

- päihde- ja mielenterveystalvelujen integraatio toteutettu jo useassa kunnassa ks kuntien järjestämistapoja:

<http://www.kunnat.net/fi/Yhteystiedot/kunta-alan-yhteystiedot/kunnat/Sivut/default.aspx>

- vrt meneillään oleva soteuudistus (<http://stm.fi/sote-uudistus>)

oikeus päihdehoitoon 7 §:

Oikeus hoitoon ja kuntoutukseen määräytyy 7 §:n perusteella

- > päihdehuollon palveluja tulee antaa **henkilölle**, jolla päihteiden (alkoholi, huumeet, sekakäyttö ym) käyttöön liittyviä ongelmia sekä **hänen perheelleen ja läheisilleen**
- > **palveluja on annettava henkilön, hänen perheensä ja muiden läheisten avun, tuen ja hoidon tarpeen perusteella**
- > **tarve** voi olla esim raittiuden ylläpitäminen, ns mini-interventio, suurkulutuksen vähentäminen, pitkäaikaisen riippuvuuden hoito- ja kuntoutus
- > huomioitava myös läheisen tarve apuun

Keskeisiä periaatteita 8 §

- palvelujen piiriin voi hakeutua oma-aloitteisesti ja niin, että asiakkaan itsestä suoriutumista tuetaan, hoito perustuu luottamukseen ja toiminnassa otetaan huomioon ensisijaisesti ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä etu
- tarvittaessa autettava ratkaisemaan **myös toimeentuloturvaan, asumiseen ja työhön liittyviä ongelmia**

Päihdehuoltolain 28 §

- STM:n asetus 33/2008 opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoidosta eräillä lääkkeillä (tulossa oma käypä –hoitosuositus; ks myös www.innokyla.fi -> korvaushoito)

mistä kiikastaa hoitoon pääsyssä ?

- tarpeenmukaista hoitoa/ kuntoutusta ei ole saatavilla ollenkaan
  - hoitoon ei ole rahaa
  - hoitoon on joutunut jonottamaan
  - hoitotakuuajat ylittyneet (terveydenhuolto)
  - laitoshoitoon vaikea päästä; tarjotaan avohoitoa laitoshoidon sijaan, vaikka tarve edellyttäisi laituskuntoutusta
  - hoitotaksot liian lyhyitä
  - asiakas ei ole päässyt haluamaansa hoitopaikkaan
  - ongelmia hoitojatkumoiden toteutumisessa (avo-laitos-avo) -> saattaen vaihdettava !
  - omaiset ja läheiset eivät saa apua
  - asunnoton ei pääse hoitoon
- > tarvittaessa oikeusturvakeinojen käyttö
- > kirjallinen hakemus, päätös, muutoksenhaku 30 vrk(sosiaalihuollonpuolella)

oikeuskäytäntöä päihdehuoltolain tulkinnassa 1:

(www.finlex.fi oikeuskäytäntöä HAO,KHO)

- **VOIKO KUNTA JÄTTÄÄ ANTAMATTA MAKSUSITOUMUKSEN (LÄHETTEEN) LAITOSKUNTOTUKSEEN ?**
- **JOS** kunnan sosiaalitoimen *talousarviossa ei ollut varattuna määrärahoja (alibudjetointi) tai rahat oli jo loppuneet ?*
  - *ei -> hakijan avun, tuen ja hoidon tarve ratkaisee PHL 7 §*
- **JOS** tarkoitukseen varatut määrärahat *on kohdistettu ensisijaisesti* työelämässä mukana oleville lapsiperheiden huoltajille ?
  - *ei -> yhdenvertainen kuntalaisten kohtelu PL 6 §*

oikeuskäytäntöä päihdehuoltolain tulkinnassa 2:

- **VOIKO KUNTA JÄTTÄÄ ANTAMATTA MAKSUSITOUMUKSEN (LÄHETTEEN) LAITOSKUNTOTUKSEEN ?**
- **JOS** kunta (arviotaho) on katsonut, että avopalvelut ovat riittäviä ja kun hakija oli tyytymätön avohoito päätökseen ?
  - *- ei -> avun, tuen ja hoidon tarve ratkaisee, jos avopalvelut riittämättömiä; PHL 7 §*
- **JOS** asiakas oli ollut jo aikaisemmin **useasti** eri hoitopaikoissa (karenssi) ?
  - *- ei -> päihdehuoltolaki ei tunne karensssia; avun, tuen ja hoidon tarve ratkaisee; PHL 7 §*
- **JOS** asiakas oli mennyt **itse valitsemaansa paikkaan ennen kunnan arviota**
  - *- kyllä, hoidon tarve on arvioitava ensin kunnan järjestämässä palveluissa PHL 3 ja 7 §, STVOL 4 § -> asiakasta on kuultava ja hänen mielipiteensä huomioitava soveltuvaa hoitopaikkaa valittaessa*

Oikeus päihdepalveluihin

Oikeus päihdepalveluihin 7 § (yhteenvedoa oikeuskäytännöstä)

- 1 Yleisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen ensisijaisuus suhteessa erityispalveluihin (sosiaali- ja terveydenhuoltolaki; päihdehuoltolaki)
- 2 Subjekttiivinen oikeus saada huoltoa, mutta ei juuri tiettyä huollon tarvetta tyydyttävää palvelua kuten hoitoa haluamassaan laitoksessa; kuitenkin **soveltuvat palvelut aina arvioitava** (asiakkaan kuuleminen, vaihtoehdot, yhteisymmärryksessä potilaan kanssa)
3. Määrärahasidonnaisia, mutta **tarvekriteeri ratkaisee** (alibudjetointi lainvastaista); kielteistä päätöstä ei voida perustella määrärahan loppumisella eikä asettaa kuntalaisia eri arvoiseen asemaan (eläkeläinen, työtön, yksinäinen, lapsiperhe jne)
4. Subjekttiivisen oikeuden ulottuvuuden laajentaminen tapauksissa, missä hakija kykenee osoittamaan haluamansa hoitovaihtoehdon hänen tarpeeseensa parhaiten soveltuvaksi (ks Tuori – Kotkas Sosiaalioikeus 2008)

mistä kiikastaa kohtelussa ?:

- uloskirjaamiset hoitopaikasta
- sanotaan, ettei ole motivoitunut (so pitäisi motivoida asiakasta)
- vanhempia/ tukihenkilöä ei oteta mukaan (tarvittaessa hyvä tuki)
- mitä yhteisesti sovittu ei välttämättä pidä paikkaansa (epäluottamus)
- asiakkaan/ potilaan itsemääräämisoikeutta ei kunnioiteta
- asiakasta/potilasta ei kuulla eikä mielipidettä huomioida
- asiakas kokee huonoa kohtelua
- pompotellaan paikasta toiseen (esim päihde- mielenterveyspalvelut)
- ei saa omia tietoja (www.tietosuoja.fi -> rekisteröidylle)
- etuus asioissa ei anneta päätöstä, ei perustella päätöstä tai viivytellään asioita

oikeus hyvään sosiaalihuoltoon ja hoitoon siihen liittyvään kohteluun:

- oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja terveyden- ja sairaanhoitoon sekä siihen liittyvään kohteluun;
potilas- ja sosiaalihuollon asiakaslait
  - > asiakkaan/potilaan kuuleminen
  - > yhteistyössä asiakkaan/ potilaan kanssa
  - > palvelu-/ kuntoutus-/ hoitosuunnitelma
  - > **sosiaali- ja potilasasiamies**
- tarvittaessa oikeusturvakeinojen käyttö
  - > kohteluun tyytymätön -> muistutus; kantelu (vrt etuusasiat muutoksenhaku)

päihdehuoltolakia täydentävää informaatio-ohjausta:

Päihdepalvelujen laatusuositukset (www.stm.fi oppaita 2002:3)

-> ohjaa ja tukee kaikkien sosiaali- ja terveystalvelujen sisällä tehtävää päihdetyötä

Alkoholi- (2015) ja huumeongelmanaisen käypä hoito –suositukset (2012)

www.kaypahoito.fi

-> tavoitteena parantaa ja selkeyttää alkoholi- ja huumeongelmien hoitoa ja lisätä tietoa

Päihteet työelämässä

http://www.tyoturva.fi/tyosuojelu/paihteet_tyoelamassa

-> ohjaa päihdeongelmien hoitamista työpaikoilla

Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009-2015

-> matalakynnys perustalveluihin, asiakkaan aseman vahvistaminen

<https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/kansallinen-mielenterveys-ja-paihdesuunnitelma>

Päihdepalvelut muutoksessa - miten käy asiakkaan?

Päihdetapausslaskennan (THL 2011) mukaan (uusin 10/2015)

- >asiakkaiden määrä kasvanut erityisesti terveyskeskusten avopalveluissa, missä otetaan aikaisempaa enemmän vastuuta asiakkaiden hoitamisessa (esim. päihdehoitajia terveyskeskuksiin)
- >päihdehuollon erityispalveluluiden (A-klinikat, kuntoutuslaitokset) käyttö vähentynyt, mikä on näkynyt vaikeasti päihdeongelmaisten hoidon ja kuntoutukseen pääsyn heikkenemisessä
- > pitkäaikaiseen laitospääsyyn pääsy vaikeutunut ja asiakkaita ohjattu enemmän lyhytaikaiseen katkaisuhoidon tai asumispalveluihin (<https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/paihdetapausslaskenta>)
(ks myös päihdetilastollinen vuosikirja 2014 <https://www.julkari.fi/handle/10024/125383>)

kuntoutujan tulevaisuus

- > hankintoihin vaikuttaminen **jo palvelujen suunnitteluvaiheessa** tärkeää; pelkkä hinta ei saa olla ratkaiseva, tuottaapa kunta/ sote-alue palvelut itse tai kilpailuttaa ostopalveluina
- > hankintoihin lisättävä päihdehuollon toimijoiden substanssiosaamista sekä laatu ja tarvekriteerit huomioitava palveluja tuottaessa ja tilattaessa **(selvitettävä alueelliset indikaattorit mm. tarve)**
- > moniammatillinen osaaminen huomioitava; heikommassa asemassa olevien kokonaisvaltaisen kuntoutuksen lisäksi asuminen, työkyky ja koulutusmahdollisuudet tms. huomioitava
- > kokemusasiantuntijuus huomioitava hoidon ja kuntoutuksen tukena, ei sitä pelkästään korvaavana

kuntoutujan tulevaisuus

-> päihde- ja mielenterveyslain kehittämishankkeet tällä hallituskaudella ?

-> tarvitaan erityislakeja erikseen, yleislait eivät riitä yksinään (terveydenhuoltolaki ja sosiaalihuoltolaki), ovat koko väestöön kohdennettuja
->asiakkaan aseman parantamiseksi tarvitaan myös päihdehuolto- ja mielenterveyslakia !

➤ **laki ehkäisevästä päihdetyöstä voimaan 1.12.2015**

➤ ehkäisevän päihdetyön vahvistaminen kunnissa

➤ koskee kaikkia päihteitä alkoholi, huumeet ym, tupakka ja rahapelit

- päihdepalvelujen järjestämisvelvollisuuden siirtyessä sote-alueille, ehkäisevän päihdetyön järjestämisvelvollisuus jää edelleen kunnille
-> muutokset eivät saa luoda katkosta alueellisen hyvinvointityön suunnittelussa
- Ks lain ja toimintaohjelman julkistamistilaisuus THL:ssa. Lähetys alkaa klo. 1.12. klo 9.15. [Tilaisuus webcast-lähetysenä](#)

Onnittelut 100 vuotta päihdetyötä Kuopiossa
- toimijoille ja
menestystä jatkossakin !

Muuttuva toimintaympäristö lisää tarvetta yhteen hiileen
puhaltamista asiakkaiden sekä läheisten aseman ja
oikeuksien puolustamisessa !

Kiitos